

pesimističku. *Ali možemo i moramo vjerovati da je Krist pobijedio silu pakla i da posljednja riječ pripada Bogu i Božjem smislu*» (47).

U trećem poglavlju izložena je Berdjajeva nauka o raju. On razlikuje između raja na početku i raja na kraju svjetskog procesa. Čovjekov se put odvija između ta dva raja. Razlika između prvog i drugog raja je u tome što čovjek u prvom raju nije poznavao stvaralačke slobode i razlikovanja između »dobra« i »zla«, dok raj na kraju svjetskog procesa nastaje poslije proživljavanja pakla i iskušane slobode. Raj na kraju »je raj poslije kušnje zla i otklanjanja zla i slobode koja je dovela do zla« (50). Etički gledano, konačni raj je »s onu stranu dobra i zla«. Raj je cjelovitost, a naše čudoredno »dobro« je razdvojenost jer pretpostavlja »zlo«. Slijedeći istočne crkvene oce, od kojih uzima i neke misli, Berdjajev opisuje raj i kao *teozis*, pobožanstvenjenje svijeta. Predosjećaj raja možemo imati u stvaralačkoj ekstazi, koja je izlaz iz vremena. S tim je povezano i Berdjajevljevo protivljenje pasivnom odnosu prema apokalipsi, kao i njegovo dinamičko poimanje vječnosti. Raj je vječnost, a ne vrijeme; stoga je hilijastička ideja neprihvatljiva. Ali o raju se, kao i o paklu, može govoriti samo apofatički, a ne racionalno.

Eshatologija je povezana s najvažnijim i najosnovnijim pitanjima života. Budući da se etika bavi čovjekovim djelovanjem u odnosu na njegov zadnji cilj, ona je moguća samo kao eshatološka etika.

Berdjajevljeve misli o eshatologiji Kribl je prema potrebi popratio kritičkim bilješkama (sa stanovišta katoličke dogmatike etike i ontologije) ispod teksta. Budući da se ograničio samo na prikaz Berdjajevljeve eshatologije u djelu *O naznačenju čeloveka* (treći dio), vjerojatno je to razlog što nije dodirnuo neke probleme ove filozofije koji su i za eshatologiju relevantni, kao npr. pitanje o slobodi i nužnosti svjetskog procesa, s tim povezani problem povijesno-eshatološkog ciklizma te odnos između stvaralaštva i objektivacije, koji čini problematičnim Berdjajevljev zahtjev za aktivnim odnosom prema apokalipsi. Usprkos tome Kriblov rad je dobar kao uvod i uvid u eshatološku misao ovog ruskog filozofa, koji je u sebi nosio snažno eshatološko čuvstvo.

VII. KONGRES EVROPSKOG FORUMA LAIKA

Lojzika Ulman

Sedmi kongres Evropskog foruma laika održan je prošloga ljeta u Vughtu u Nizozemskoj. Sudjelovali su laici iz 17 evropskih zemalja. Našu zemlju su zastupala tri delegata. Bili su prisutni i nekatolici. Forum se sastaje svake druge godine i raspravlja o aktualnoj, unaprijed dogovorenoj temi. Počelo se s ovakvim skupovima 1970. godine, a od 1974. Forum održava trajnu vezu s Papinskim vijećem za laike i s Biskupskim konferencijama Evrope.

Na Sedmom kongresu raspravljalo se na temu *Specifična odgovornost kršćanskih laika u sekulariziranom društvu i kulturi*. Za slijedeći susret u Irskoj dogovorena je tema *Kristov mir*.

Kongres je bio odlično organiziran, predavanja i rasprave tekli su u najboljem redu. Raspravljalo se u osam dvojezičnih grupa.

Uvodno predavanje potaklo je interes za odgovornost laika, jer su sumarni podaci unaprijed poslanih anketnih listića pokazali kretanja i važnost sadašnjeg trenutka:

- sekularizacija se doživljava kao provokacija kršćanima današnjice;
- potrebno je poboljšanje odnosa između hijerarhije i laika;
- župna pastoralna vijeća, sastavljena od svećenika i laika, moraju preuzeti više odgovornosti i važnosti nego do sada;
- treba osvijetliti mjesto i ulogu laika uz svećenike u Crkvi, posebno ulogu žena u Crkvi;
- naglašava se fenomen sekularizacije, koji se smješta u povijesnu perspektivu i zahtijeva zdrav odnos prema duhovnosti;
- traženje vlastitog identiteta među mladima.

Na Kongresu je posebno analiziran obiteljski život, zatim obrazovanje i odgoj, kultura i znanje, kao i socio-gospodarske krize i nezaposlenost kao najvažniji problemi društva. Istaknuta je stanovita nada i preporučen široki angažman laika na svim područjima. Posebno je posvećena pažnja duhovno-kontemplativnom doprinosu laika; duhovnost treba postati temelj na kojemu se zasniva nada u bolju budućnost.

U okviru kongresnog rada obrađene su teme koje su izazvale veliko zanimanje: Holanditis mladih, Ekumenizam u Irskoj, Suradnja svećenika i laika u Belgiji i Svjedočenje o pastoralnoj kulturi u našoj zemlji.

S ONU STRANU SAMOĆE

Mate Beretin, *S onu stranu samoće*, Zagreb, 1981.

Petar Zdravko Blajić

Teško je dati opći sud o književnom djelu Mate Beretina na temelju tek jedne knjižice (osamdesetak stranica), i to specifičnog sadržaja kao što je ova *S onu stranu samoće*. On se je, naime, okušao u više književnih vrsta: u novelama, pripovijestima, reportažama, romanima i radio-dramama. Novele su mu najzapaženije; s njima je ušao i u nekoliko zbirki suvremenih naših novela. Beretin je rođen 1907. u Kaštel-Novome.

Ova knjižica, što ju je izdao u vlastitoj nakladi, zbirka je od 387 kraćih ili dužih aforizama, vjerujemo vlastite inspiracije, iako su nam sadržaj i poruka nekih poznati i od drugud. Bila bi, dakle, ovo neka životna filozofija, više u zaključcima dana nego izložena, nema naime neke zajedničke nit, neke okosnice. Ako ta nit i postoji, teško se uočava. Kako u naslovu zbirke susrećemo riječ *samoća*, tako je često susrećemo i u aforizmima. Budući da autor češće razmišlja o samoći, zaključili bismo da ga ona prilično i prati. Ako je tako, onda je on tek jedan iz mnoštva suvremenih osamljenika. On bi rekao: »Samotnik je najsamotniji kad je u društvu« (52). Karakteristika je samotnika da u buci šuti, stoga naš autor preporuča: »Bolje je razmišljati o onome koji šuti, nego slušati onoga koji govori« (51). Njegov životni pragmatizam iz mladih dana i srednje životne dobi, nakon svih drugih životnih iskustava, sintetizira se u izreci: »Izgubit ćeš sve što imaš, ako si na strani onoga koji ništa nema« (56) i »Dobar čovjek možda i nije zao, ali nije ni dobar« (64). Koliko god su Beretinove misli zanimljive i originalne, toliko su i izražene vrlo teškim stilom, često nerazumljivim. Prije spomenute izabrane su kao razumljivije. Stanovitu kršćansku notu tek tu i tamo, izdaleka, možemo zamijetiti, a rodoljubna problematika potisnuta je do neprisutnosti.